

A magyar járások tudáskörnyezete*

Tisztelt konferencia, kedves vendégek!

Napjainkban felgyorsultak azok a változások, amelyek jórészt a rendszerváltoztatás óta eltelt évtizedekben nyertek formát és tartalmat. A társadalmi-gazdasági életben lejátszódó átalakulásokkal párhuzamosan a kulturális élet is számos területen szembesül a hagyományos struktúrák átalakításának szükségességével. A művészeti, közgyűjteményi és közművelődési szakterületek *bővelkednek a társadalmi és gazdasági változásokból következő kihívásokban. Napi feladatot jelent a helyes megoldások, kezelési alternatívák kidolgozása és alkalmazása, az új kihívások érzékelése. A kulturális élet jövője alapul ezen a folyamatos változáson.*

Meggyőződésem, hogy a kulturális kormányzat akkor jár el helyesen, ha az élére áll ezeknek a változásoknak.

Természetesen a változások dinamikájában is *tudnunk kell a célt, éreznünk a mértéket.* Ahhoz, hogy a folyamatosan változó világunkban mégis önmagunk maradjunk, megfelelő értékek birtokában, ezekhez ragaszkodva kell szervezni a mindennapokat. *Ezek az értékek állandóak és mindenki számára elsajátíthatóak. Ebben*

a szakadatlan elsajátítási folyamatban van a közösségi művelődés pótolhatatlan szerepe.

Emlékszem, olyan szerencsés lehettem annakidején, hogy Beke Pállal az országot járva, az ő gondolatainak a fényében láthattam a helyi társadalmak különös világát. Voltak olyan települések, ahol pezsgett a kulturális élet, bontakoztak a helyi társadalmak gazdasági életét, közösségi együttműködéseit élénkítő, az életminőséget javító civil kezdeményezések. Ugyanakkor, lehet, hogy a szomszéd településen, általános volt, ahogy ma mondanánk, a „kulturális szegénység”. Az ő vezetésével próbáltam megérteni ezeket a folyamatokat, *a közösségek éltető hajszályököreit.*

Kulturális helyettes államtitkárként egyértelmű volt számomra, hogy ha van fontos teendőm e beosztásban, az Beke Pál programjának folytatása, immáron országos méretben, az ő szellemiségének értékállóságával.

Ez az elhatározás vezetett 2015-től a kulturális alapellátás rendszerének lépésről-lépésre történő kidolgozásához.

A kulturális alapellátás a hatékony nemzetnevelés átfogó kormányzati keretét biztosítja a művészeti, közgyűjteményi és közművelődési szakterületeken.

Az alapellátás kiépítésének *indoka* az, hogy az államnak aktivi-

záló szerepet kell felvállalnia, hogy a közös társadalompolitikai célokat elérjük. Az aktivizáló kultúrpolitika *célja* a kulcskompetenciák elsajátításához szükséges *attitűdök fejlesztése* a népesség teljes körében.

A lényeg, hogy lehetőleg minden embernek legyen *lakóhelyén* lehetősége arra, hogy *bekapcsolódjon* közös tevékenységekbe, *megismerhesse* a kulturális értékeket, és *aktív részese, formálója legyen a kultúraelsajátítás folyamatának, személyiségfejlődésének.* *Továbbá* legyen alkalma történeti meghatározottsága megismerésére és a *felelős magatartás* kialakítására, a hagyományok, normák, együvé tartozás, közös történelemben gyökerező látásmód elsajátítására.

E program sikeréhez elengedhetetlenül szükséges, hogy kormányzati szinten pontosan ismerjük a magyar valóságot. Olyan szükségletek kerüljenek napvilágra, amelyek közpénzből történő támogatása az egyén javát, közösségeinek erejét, valamint az ország mentális és gazdasági felemelkedését egyaránt szolgálja. *Ez a célja a helyi társadalmak és járások tudáskörnyezete vizsgálatának.*

A következőkben *a vizsgálat eredményeinek rövid keresztmetszetét mutatom be.*

* Závogyán Magdolna helyettes államtitkár, a *Nemzeti kultúra – társadalom, gazdaság, jólét* címmel Budapesten, az Országházban 2016. január 12-én megtartott konferencián elhangzott előadásának szerkesztett anyaga.

Mi a tudáskörnyezet, milyen összetevői vannak?

A tudáskörnyezet fogalmát ágazatunkban elsősorban települési vagy járási szinten alkalmazzuk. Olyan társadalmi tevékenységek, technológiai és fizikai feltételek összességét értjük rajta, amelyek célja, hogy segítse az együttműködésben rejlő tudás gyarapítását, a döntések és beavatkozások előkészítését.

Fizikai feltételeken a kulturális intézményeket, közösségi színtereket, technológián a kínálat megtervezésének és a résztvevők elérésének, bevonásának módszerét értjük.

Ebben a tekintetben a tudáskörnyezet az a környezet, amelyben a minisztérium mindkét társadalompolitikai szándéka érvényre juthat:

- kulturális alapellátás,
- kulturális közösségfejlesztés, közösségi innováció, közösségi tervezés – összefogás a helyi társadalom és gazdaság fejlődéséért és az életminőség színvonalának emeléséért.

Miért szükséges a tudáskörnyezet vizsgálata?

A tudáskörnyezet vizsgálata azért fontos számunkra, hogy ismereteket szerezzünk bizonyos térségek hiányairól (amelyeket éppen ezért fejleszteni kell), illetve más térségek erősségeiről (amelyek hozzájárulnak a helyi fejlődéshez, és más térségek számára példaként szolgálhatnak).

Milyen hatást várunk a felméréstől?

Miután a megkérdezettek munkájuk miatt is érintettek a felmérés által tisztázandó kérdésekben, arra számíthatunk, hogy már maga a felmérés ténye is hozzájárul a témakör tudatosításához, a közös gondolkodás igényének felkeltéséhez.

Az előadásomban azt fogom vizsgálni, hogy milyen előzetes eredményeket hozott az a vizsgálat, amelynek során közel 2 millió új adatot tartalmazó adatbázist tudtunk létrehozni, és hogy mire fogjuk használni a vizsgálat eredményeit.

A vizsgálatba Magyarország minden járása bevonásra került, a jelenlegi 3.154 település közel 60%-a (1853 település) hozzátehet-e véleményét.

A településeken a lakosságszámmal arányosítva minimum 2, maximum 40 kérdőív kitöltésére került sor, így összesen több mint tízezer (10.156 db) kérdőív adatait elemeztük.

A válaszadók a települések döntéshozói, a kulturális és kultúrával kapcsolatban álló (oktatási, civil,

szociális, egyházi stb.) intézmények és szervezetek vezetői voltak.

Az adatok kiértékelése alapos munkát igényel, de már most láthatóvá vált néhány érdekes összefüggés. Korai lenne egyértelmű megállapításokat tennünk, de számos olyan kérdést tudunk feltenni, amelyek önmagukban is elgondolkodtatóak.

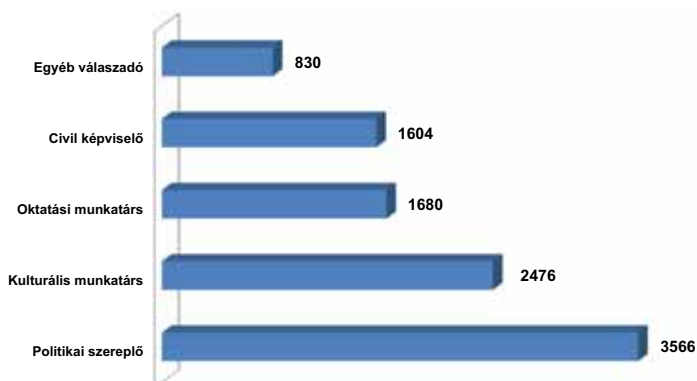
A vizsgálatban nem csak a közösségi és kulturális helyzetről tájékozódunk, hanem emellett figyelembe vettünk olyan, a hazai közéletet érdeklő aktuális kérdéseket, mint a területi fejlettség, vagy a népességfogyás.

Vizsgálatainkból kiderült, hogy a gazdasági helyzet kedvező megítélése összefügg a járás fejlettségével. Ez nem meglepő.

TUDÁSKÖRNYEZET KUTATÁS MINTÁJA

	A kutatásban részt vevő települések száma	Országos településszám	A kutatásban résztvevő települések aránya az országos településszámhoz viszonyítva (%)
község	1442	2689	53,63
nagyközség	97	119	81,51
város	291	322	90,37
megyeszékhely, megyei jogú város	22	23	95,65
főváros	1	1	100,00
Összesen	1853	3154	58,75

VÁLASZADÓK (10.156 FŐ) MEGOSZTLÁSA

A válaszadók szerint a kedvező demográfiai helyzet szintén összefügg a járás fejlettségével. Úgy tűnik tehát, hogy minél fejlettebb egy járás, a megkérdezettek annál jobbnak érzékelik nemcsak a gazdasági, hanem a demográfiai helyzetet is.

Ami a közösségi és kulturális életet illeti, a válaszadók szerint a fejlettebb járásokat élénkebb közösségi és kulturális élet jellemzi. Ez sem meglepő.

Azt viszont fontos megjegyezni, hogy a kulturális élet azokon az – 1.000 főnél magasabb lélekszámú – településeken kapott kedvezőbb pontszámokat, ahol közművelődési szakember dolgozik. Az ösz-

szefüggés tehát világos: ahol közművelődési szakember dolgozik, ott élénk a közösségi és kulturális élet. Az ok-okozatiságot most nem célunk vizsgálni, de feltételezzük, hogy ezen szakemberek munkája is hozzájárul a járások fejlettségéhez.

Megjegyzendő: térképeinken a legrosszabb eredményeket mindig piros, a legjobbakat mindig sötétzöld szín jelzi. A kettő között három átmeneti fokozatot tüntettünk fel. A sárga szín átlagos eredményeket mutat.

Ha térképen nézzük meg, hogy az emberek szerint hol nem élénk a közösségi és kulturális élet, akkor nyilvánvaló, hogy az aprófalvas tér-

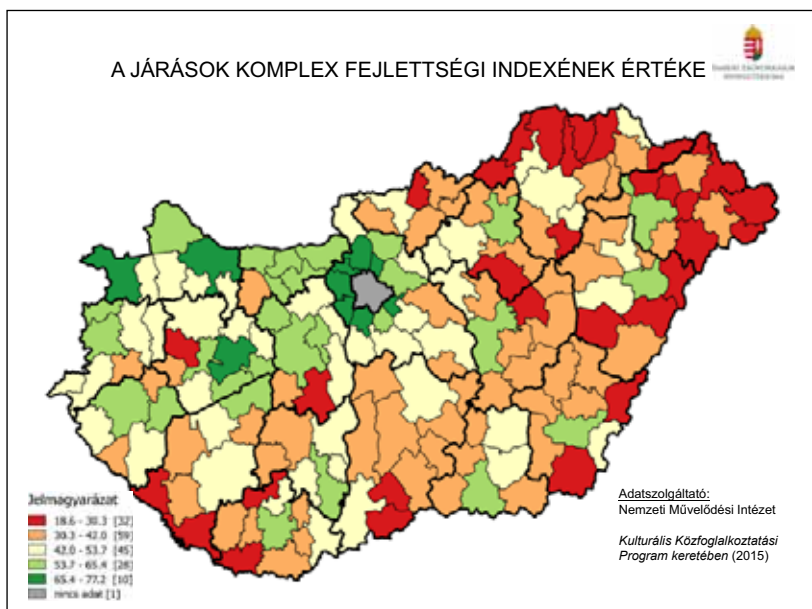
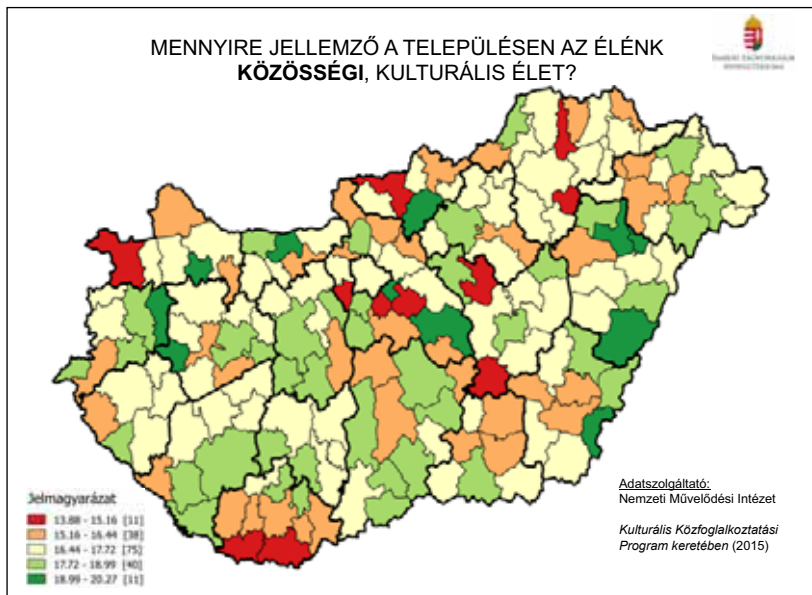
ségekben számíthatunk alacsony pontszámokra. Az eredményeket – például az abaúji encsi járásban, vagy a baranyai sellyei járásban az alacsony komplex fejlettségi index magyarázhatja (amit majd következő térképünk fog bemutatni).

Feltűnő, hogy néha, nagyjából azonos adottságokkal rendelkező, szomszédos járások között komoly különbségeket találunk: például Budapesttől északkeletre, Nógrádban, a balassagyarmati járás nagyon alacsony, a vele délkeletről szomszédos pásztori járás nagyon magas mutatókkal rendelkezik. A fővárostól délkeletre, Pest megyében a gyáli és a monori járás nagyon alacsony, ellenben a szomszédos vecsési és ceglédi járás nagyon magas pontszámot kapott.

Ez a térkép a járások komplex fejlettségi indexét jeleníti meg, és segít abban az összehasonlításban, hogy a járások komplex fejlettségét összevethessük a kulturális fejlettség különböző tényezőivel. *Megjegyzendő:* az index megállapításánál a vonatkozó kormányrendelet a társadalmi, demográfiai, a lakás- és életkörülményeket, a helyi gazdaságot és munkaerőpiacot, valamint az infrastruktúrát és a környezeti helyzetet leíró mutatókat vette figyelembe.

Láthatjuk, hogy a komplex fejlettséget mutató index magas pl. a gyáli járásban, és főleg az érdi, valamint a soproni járásban, a kulturális élet élénkségét mutató előző térképen ezek mégis nagyon alacsony pontszámokat kaptak!

A következő időszakban azt kell majd megvizsgáljunk, hogy az ilyen jellegű eltéréseknek mi az oka, és milyen beavatkozásra van szükség a javuláshoz. A soproni járás esetében érdekes módon összefüggés látszik az alacsony lakossági, civil aktivitással, és azzal, hogy a településekre nem jellemző, hogy a kulturális intézmények, szervezetek a találkozási lehetőség és az integráció terepei lennének.

Az is érdekes, hogy az alacsony fejlettségű sarkadi, illetve barcsi járásban miért tartják mégis élénken a közösségi és kulturális életet az emberek.

Ebben a tekintetben feltűnő, hogy a közepes komplex fejlettségű gyulai járásban a közösségi, kulturális élet nagyon élénk, a kulturális kínálatot és a lehetőségeket kiemelkedően jónak tekintik, a gazdasági helyzetet is egész jónak érzékelik. A lakosság, a civilek aktivitását illetően pedig országosan az egyik legmagasabb pontszámot ez a járás kapta.

Objektív és szubjektív tényezők

Amit eddig láttunk, az az emberek életének objektív, számszerűsíthető/kvantitatív, fizikailag tapasztalható feltételeivel, életkörülményeivel, életszínvonalával kapcsolatos.

Az életkörülmények bemutatása azonban nem azonos az életmód bemutatásával, mivel az nem tartalmazza a szubjektív, minőségi/kvalitatív, érezhető elemeket.

A kettő együttes kezelése azért fontos, mert az életkörülmények és az életmód együttesen határozzák meg az életminőséget, ami nélkül nem lehet egy társadalom fejlettségéről beszélni.

Annak érdekében, hogy közelebb jussunk a fejlődési folyamatok feltételeinek megértéséhez, vizsgálatunkban arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen az emberek hozzáállása a napi kihívásokhoz. Hogyan ítélik meg saját képességeiket? Mit akarnak tenni helyzetük javításáért? Milyen attitűdökkel jellemezhető egy járás népessége?

Mielőtt továbblépnénk, kérem, jegyezzék meg, hogy milyen színeket látnak az ország keleti felében, különösen az északkeleti területeken!

Térképünk az elmúlt nyáron elvégzett országos attitűdvizsgálat összesített eredményeit mutatja.

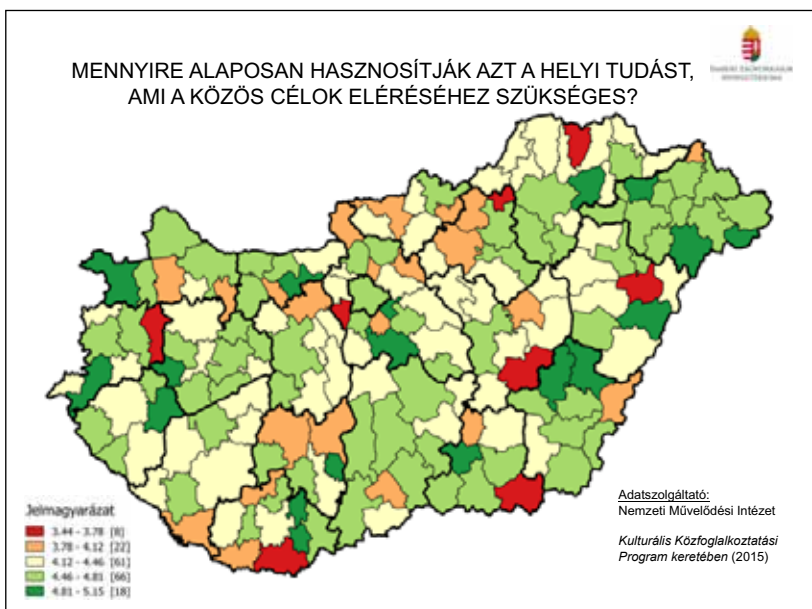
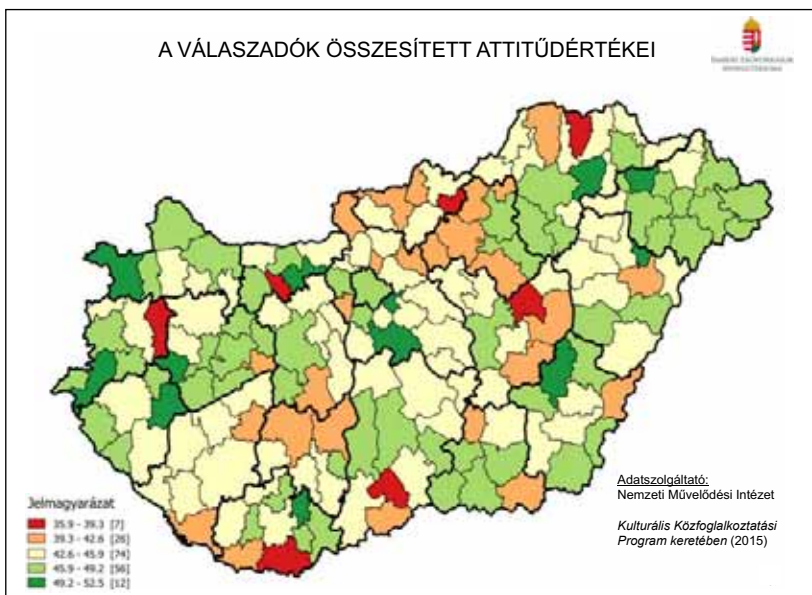
Ezen a térképen már azt látjuk, hogy az előbbi, az objektív életfeltételeket mutató térképhez képest ugyanúgy megmarad néhány piros szín (pl. Abaújban az encsi, a Nagykunságban a kunhegyesi, Felső-Bácskában a jánoshalmi járás).

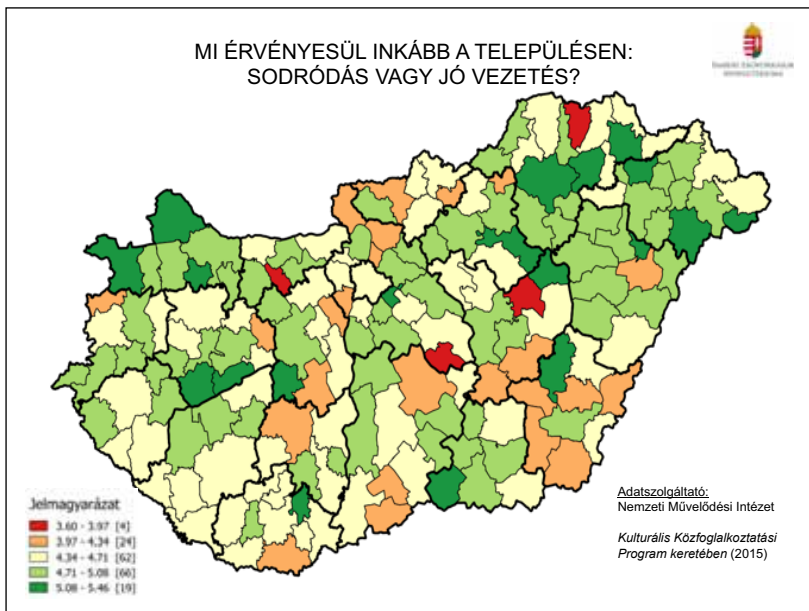
Sokkal fontosabb viszont, hogy néhány helyen a térkép pirosról zöldre vált! Különösen feltűnő ez Szabolcsban, az ibrányi járásnál. Ugyanilyen váltást figyelhetünk meg Baranyában a pécsváradi, Zemplénben a szerencsi, a Hajdú-ságban a hajdúhadházi, Békésben a gyoмаendrői járásban is.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében figyelemre méltó az az ösz-

szefüggő terület, amely az előző térképen még vörösbe hajlik, de ezen már zöld: lásd a kemecei, vásárosnaményi, fehérgyarmati, csengeri, baktalórántházai, máttészalkai, és nagykállói járásokat; délebbre, Hajdú-Biharban a püspökladányi és derecskei, Békésben a mezőtúri és a mezőkovácsházai járásokat. Hasonló változást láthatunk Csongrádban a kisteleki és mórahalmi, Bács-Kiskun megyében a kalocsai, a kiskőrösi és kiskunmajsai járásokban.

A térképen ábrázolt attitűdértékek több tényezőtől állnak össze, amelyeket a kutatásban egyenként is vizsgáltunk, de az idő szűkössége

ge miatt ettől most eltekintünk, és csak kettőt mutatunk be.

Következő térképünk azt mutatja, hogy a megkérdezettek hogyan érzik, mennyire alaposan hasznosítják azt a helyi tudást, ami a közös célok eléréséhez szükséges. Jelentős az átfedés az előző és a most mutatott térkép között. Ebből, a zölddel jelölt járásokban azt olvashatjuk ki, hogy – a kedvezőtlen objektív adottságok ellenére – az emberek úgy érzik, hogy szükség van a tudásukra ahhoz, hogy előbbre lépjenek.

Ez a térkép azt mutatja be, a megkérdezettek hogyan érzik: Mi érvényesül inkább a településen: sodródás vagy jó vezetés?

Térképünk nagyon hasonló az előzőhöz. Ezt azt jelenti, hogy a zölddel jelölt járásokban nem csak szükség van a helyi tudásra, de a vezetés tudatosan számol is azzal.

Ezek a jelzések optimizmusra adnak okot. Az ország kevésbé fejlett északkeleti részén is jól kimutatható a nyitottság, az új gondolatok, közös jövőkép kidolgozása iránti fogékonyság, a hálózatépítés, az összefogás, a kockázatvállalás és különösen a helyi tudás hasznosításának igénye, és a jó vezetés. Érdekes módon itt nem érzik úgy az emberek, hogy sodródának. A komplex fejlettség ezen a vidéken alacsony, de a megkérdezettek

felmérik saját erősségeiket, gyengeségeiket és korlátaikat, és bíznak önmagukban! Olyan attitűdértékek ezek, amelyekre építeni lehet, és a helyi társadalmi innováció szolgálatába lehet állítani.

Meg kell majd vizsgálnunk, mi az oka annak, hogy például a szikszói és az encsi járás szinte minden tekintetben nagyon alacsony pontot kapott? Mi eredményezi a siklósi járás általában alacsony pontszámait? Mi az oka annak, hogy a gyulai járás jó mutatókkal rendelkezik, a vele szomszédos mezőkovácsházi nem. Mi az oka a különbségeknek az egymással szomszédos celldömölki és sárvári, vagy az oroslányi és tatabányai járások esetében?

A komplex fejlettség csak részben indok.

Felmérésünk térképei arra mutatnak rá, hogy a megkérdezettek hogyan vélekednek egy-egy járás tudáskörnyezetének, és helyi tudásának minőségéről. Arról kaphatunk pillanatfelvételt, hogy egy térség milyen szellemi képességekkel rendelkezik ahhoz, hogy a jövőben gyarapodni tudjon. A válaszok arra világítanak rá, hogy a terület népessége mennyire vágyik (és mennyire képes) a megújulásra, ami a haladáshoz szükséges.

A felmérés egyúttal közigazgatási eszközként is hasznos lesz,

mert megmutatja, hogy milyen tekintetben van szükség fejlesztésre, és az állam beavatkozására, tehát az alapellátás kardinális kérdésének, a rászorultságnak a megállapításában lesz segítségünkre.

Célunk a helyi tudás fejlesztése

A kulturális alapellátás fő feladata a helyes viselkedésre ösztönzés, a megelőzés, a közvetlen veszély-elhárítás, vagy célzott támogatás; továbbá a kompenzáció révén az attitűdök (hozzáállás) formálása és olyan kulcskompetenciák fejlesztése, amelyek visszafordítják a közösségi és kulturális elszegényedés folyamatát, és az embereket képessé teszik arra, hogy saját helyzetükön javítsanak.

A jövőben a felmérést lehetőleg két évente meg fogjuk ismételni, így idősoros adatokat kapunk, amivel követni lehet a változásokat. Különösen fontos ez abból a szempontból, hogy a kulturális alapellátás terén bevezetésre kerülő fejlesztések, beavatkozások hatását mérni tudjuk. Segíteni fog ez bennünket abban, hogy a kulturális intézményrendszer fokozottabban vegyen részt a helyi szükségleteknek megfelelő közszolgáltatásokban, aminek végső célja, hogy a kultúra hozzájáruljon a társadalmi kérdések megoldásához, a helyi gazdaság teljesítményének fokozásához, a terület vonzóképességéhez és végső soron az egyéni és társadalmi jóléthez.

A Nemzeti Művelődési Intézetnek köszönöm, hogy a Kulturális Közfoglalkoztatás keretén belül megvalósította ezt a kutatást, a szakembereknek a kiértékelést és az aktív közreműködést.

Önöknek pedig köszönöm megtisztelő figyelmüket.

ZÁVOGYÁN MAGDOLNA
kultúráért felelős helyettes államtitkár.